

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙ

Τά πορίσματα μιᾶς κοινωνιολογικῆς ἐρεύνης ἐπὶ ἐλληνικῶν δεδομένων.

«Ἡ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις εἰς ὅλον ἐν και μεγαλυτέραν κλίμακα ἀντιπροσωπεύει τὴν σημαντικιστέραν ἴσως ὁδὸν τῆς ὀδηγοῦσας εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀτομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐκείνων ἀγαθῶν, διὰ τῶν ὁποίων αἱ σύγχρονοι βιομηχανικῆ κοινωνία ἀνταμείβουν τὰ μέλη τῶν».

N. ROGOFF

1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Κατωτέρω ἀναφέρονται περιληπτικῶς τὰ πορίσματα τὰ προκύψαντα ἐκ μιᾶς μικρᾶς κοινωνιολογικῆς ἐρεύνης τὴν ὁποίαν διεξήγαγον διὰ στατιστικῶν κυρίως μεθόδων¹.

Τὸ κύριον ἐρώτημα τὸ ὁποῖον ἐτέθη κατὰ τὴν παροῦσαν ἐρευναν ἦτο τὸ ἀκόλουθον: Ποίαις στατιστικῶς πιθανότητος ἔχει ὁ νέος Ἕλληνας καὶ ἡ νέα Ἕλληνις ὀρισμένης κοινωνικῆς τάξεως νὰ παρακολουθήσῃ ἀνωτάτης σπουδᾶς εἰς τὴν Χώραν μας;².

Αἱ ἀπαντήσεις αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸ συγκεκριμένον τοῦτο ἐρώτημα, ρίπτουν φῶς ἐπὶ τοῦ ἀνεξερευνητοῦ μέχρι τοῦδε θέματος τῶν εὐκαιριῶν, διὰ κοινωνικῆν κινητικότητα πρὸς τὰ ἄνω μέσω τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως, τὰς ὁποίας παρέχει ἡ σύγχρονος ἐλληνικὴ κοινωνία εἰς τὰ νεαρὰ μέλη τῆς. Τὸ θέμα τῆς ὑφισταμένης σχέσεως μεταξὺ κοινωνικῆς τάξεως, ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ κοινωνικῆς κινητικότητος ἔχει διερευνηθῆ, ἐπισταμένως εἰς τὸ

1. Ἡ ἀκολουθηθεῖσα στατιστικὴ μέθοδος διεμορφώθη ὑπὸ τοῦ στατιστικοῦ κ. Χ. Κελεπέρη χάρις εἰς τὴν πολῦτιμον συνεργασίαν τοῦ ὁποίου κατέστη δυνατόν νὰ μελετηθοῦν πρωτότυπα ἐλληνικὰ δεδομένα περὶ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ μας ὑφισταμένης κοινωνικῆς ἀνισότητος ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει. Ὁρισμένα ἐκ τῶν συμπερασμάτων τῆς παρούσης ἐρεύνης ἐδημοσιεύθησαν ἤδη γαλλιστῆ εἰς τὴν ἐκδόσιν τοῦ Ἑυρωπαϊκοῦ Κέντρου Κοινωνιολογίας «Éducation Développement et Démocratie» (Mouton, Paris, 1967) σελ. 107-114.

2. Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐτέθη μόνον διὰ τῶν νέων τοῦ σπουδάζοντος εἰς τὴν Ἑλλάδα λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν στοιχείων σχετικῶς μὲ τὴν κοινωνικὴν προέλευσιν τῶν Ἑλλήνων τῶν παρακολουθούτων ἀνωτάτης σπουδᾶς εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

έξωτερικόν λόγω του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος το οποίο παρουσιάζει τόσο από πλευράς καθάρως κοινωνιολογικής όσον και από πλευράς κοινωνικής πολιτικής. Η παρούσα μελέτη αντιπροσωπεύει την πρώτη, καθ' όσον γνωρίζω, προσπάθειαν έξερευνήσεως του θέματος τούτου επί ελληνικών δεδομένων.

2. Η ΜΕΘΟΔΟΣ

Διά να υπολογισθούν οι στατιστικά πιθανότητες τας οποίας έχουν οι νέοι εκάστης κοινωνικής τάξεως να ανέλθουν έως τας ύψηλοτέρας βαθμίδας της εκπαυτέσεως, δέν άρκεί να έχουμε εις την διάθεσίν μας στοιχεία μόνον διά την ταξικήν προέλευσιν των φοιτητών της χώρας μας κατά μίαν δεδομένην περίοδον. Έφ' όσον ο πληθυσμός μιας χώρας συγκεντρώνεται άνίσως εις τας διαφόρους κοινωνικάς τάξεις, άπαραίτητον είναι κατά την άνωτέρω ύπολογισμόν, να λαμβάνονται ύπ' όψιν και όρισμένα πρόσθετα στοιχεία : συγκεκριμένως, ή κατανομή όλων των νέων Έλλήνων όρισμένης ηλικίας (άντιστοιχούσης προς την των έρευνωμένων φοιτητών) κατά κοινωνικήν τάξιν.

Η ύπηρεσιαν Στατιστική του Υπουργείου Παιδείας, ως και ή Κεντρική Έπιγρησία Στατιστικής Έπιγρησία Ελλάδος, έθεσαν εις την διάθεσίν μας τ' άπαιτούμενα στοιχεία. Ταύτα άφορούσαν : α) εις την επαγγελματικήν θέσιν του πατρός των πρωτοετών φοιτητών και φοιτητριών της Χώρας κατά τó 1963-1964³ και β) εις την επαγγελματικήν θέσιν του πατρός των νέων των γεννηθέντων κατά τó 1944⁴.

Βάσει των άνωτέρω στοιχείων και μετά την κατάλληλον στατιστικήν επεξεργασίαν αυτών ύπελογίσθη ή έξής λόγος χωριστά διά τους νέους και τας νέας εκάστης κοινωνικής τάξεως :

Αριθμητής : Σύνολον πρωτοετών ηλικίας (i) και κοιν. τάξεως (x)

Παρονομαστής : Σύνολον Έλλήνων ηλικίας (i) και κοιν. τάξεως (x)

Τόν δείκτην τούτον της «κοινωνικής έπιλογής» διαμόρφωσε και προσήρμοσε εις την ελληνικήν πραγματικότητα ή κ. Ν. Καλπαρης λαμβάνων ύπ' όψιν

3. Ίδεωδώς θα έπρεπε να έχουμε εις την διάθεσίν μας στοιχεία διά την επαγγελματικήν θέσιν του πατρός όλων των πρωτοετηρχέντων εις τας άνωτάτας εκπαιδευτικάς ιδρυματα κατά τó 1963-64. Έκ των πρωτοετών φοιτητών, οι οποίοι έλήθησαν άναγκαστικώς ύπ' όψιν εις την παρούσαν έρευναν, 15% περίπου είχαν εισέλθει εις τας άνωτάτας σχολάς κατά τας προηγούμενας έτη.

4. Παρ' όλων ότι έλήθησαν ύπ' όψιν μόνον τας παιδιά τας γεννηθέντα κατά τó 1944 ήτοι ηλικίας περίπου 18 έτων κατά τó 1963-64 (ή ηλικία των 18 έτων θεωρήθη, ως ή αντιπροσωπευτικώτερα κατά την είσοδον εις τας άνωτάτας σχολάς, τας προκείμεναι δεδομένα δύναται να έρμηνευθούν και γενικώτερον.

του αντίστοιχους ξένας εργασίας κυρίως δὲ τὴν τοῦ Bourdieu καὶ τῶν συνεργατῶν του⁵.

Τὸ πορίσματα τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀνωτέρω δείκτου «κοινωνικῆς ἐπιλογῆς» ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν δεδομένων παρουσιάζονται εἰς τὸν πίνακα I.

3. Ο ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

Πρὶν ἐκτεθοῦν τὰ προκύψαντα συμπεράσματα ἀπαραίτητον εἶναι νὰ λεχθοῦν ὀλίγα τινὰ διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς κοινωνικῆς τάξεως κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ παρόντος δείκτου «κοινωνικῆς ἐπιλογῆς».

Ἡ κοινωνικὴ τάξις τοῦ νέου ἢ τῆς νέας καθορίσθη ἐν προκειμένῳ βάσει τῆς ἐπαγγελματικῆς θέσεως τοῦ πατρός. Ἐλλείψει γενικωτέρων κοινωνιολογικῶν μελετῶν διὰ τὴν ἑλληνικὴν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν, περιορίσθημεν ἀναγκαστικῶς εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ὑπὸ τῆς Ε.Σ.Υ.Ε. καθιερωμένης κατατάξεως τῶν ἐπαγγελμάτων εἰς εὐρείας κατηγορίας⁶. Ἡ κατάταξις αὕτη τῆς Ε.Σ.Υ.Ε. δὲν διεμορφώθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μὲ σκοπὸν τὴν ταξικὴν διαφοροποίησιν τῶν ἐπαγγελμάτων, ἐπομένως δὲν ἐκπλήρσσει καὶ τὸ γνηθὸς ὅτι ὀρισμένα σημαντικὰ — ἀπὸ κοινωνιολογικῆς πλευρᾶς — κριτήρια, ὅπως τὸ τοῦ οικονομικοῦ ἐπιπέδου, δὲν ἔχουν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν. Εὐτυχῶς ὅμως τὰ ἐπαγγέλματα τὰ προϋποθέτοντα ἀνωτάτας σπουδὰς, ὅπως λ.χ. τὰ ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα, ἔχουν καταταγῆ εἰς χωριστὴν κατηγορίαν καὶ οὕτω ἡ ἐπίσημος κατάταξις τῶν ἐπαγγελμάτων δὲν ἀγνοεῖ παντελῶς καὶ τὸ κριτήριον τῆς μορφώσεως.

Τὰς ἐπαγγελματικὰς κατηγορίας τὰς χρησιμοποιουμένας ὑπὸ τῆς Ε.Σ.Υ.Ε. κατετάξαμεν εἰς τρεῖς κοινωνικὰς τάξεις, ὅπως δεῖκνυσι ὁ πίναξ I, ἀναλόγως τοῦ εἰκαζομένου γοήτρου των, ὡς ἐξῆς: Εἰς τὴν ἀνωτέραν, εἰς τὴν ὑποίαν περιελήφθησαν οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίαι καὶ τὰ διοικητικὰ στελέχη δημοσίων ὀργανισμῶν ὡς καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν μεσσίαν, εἰς τὴν ὑποίαν περιελήφθησαν οἱ μέσοι καὶ κατώτεροι δημόσιοι ἢ ἰδιωτικοὶ υπάλληλοι, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ μικροὶ βιομήχανοι⁷, ὡς καὶ οἱ πωληταὶ καὶ τέλος εἰς τὴν

5. Βλ. P. Bourdieu et J. C. Passeron, *Les Héritiers* (Les Éditions de Minuit, Paris 1964) σ. 14, 15, 145.

Διὰ τὴν διαμόρφωσιν δεικτῶν κοινωνικῆς ἐπιλογῆς βλ. ἐπίσης, G. A. Anderson, «Access to Higher Education and Economic Development» εἰς *The Education, Economy and Society*, editors, A. H. Halsey and others, (The Free Press of Glencoe, 1962), σ. 252-253.

6. Ἡ κατάταξις αὕτη, ἔγινε βάσει τῆς διεθνούς κατατάξεως τῶν ἐπαγγελμάτων τοῦ I.L.O.

7. Οἱ μεγάλοι βιομήχανοι περιλαμβάνονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐπαγγελμάτων διευθύνσεως καὶ διοικήσεως, ἡ ὁποία συμπεριελήφθη εἰς τὴν ἀνωτέραν ταξίαν.

κατωτέρων. Εἰς αὐτὴν περιελήφθησαν ἀφ' ἑνὸς οἱ γεωργοὶ καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐργάται.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ὡς ἄνω κατατάξις ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀντιπροσωπεύει, εἰς ἀδρόα μόνον γραμμάς, τὴν ἑλληνικὴν ταξικὴν διάρθρωσιν. Ἡ μεσαία τάξις λ.χ. εἶναι ὑπὲρ τοῦ δέοντος εὐρεῖα, περιλαμβάνουσα καὶ ὠρισμένα μικροαστικὰ ἐπαγγέλματα, ὅπως τὸ τῶν πωλητῶν. Παρ' ὅλας πάντως τὰς τυχόν ὑφισταμένας ἀδυναμίας τῆς ἀνωτέρω κατατάξεως (ἀδυναμίαι αἱ ὅποσαι πηγάζουν ἐκ τῶν περιορισμῶν τῶν σχετικῶν ἐπισήμων στατιστικῶν δεδομένων), ἡ τελικῶς προκύπτουσα εἰκὼν τῶν ἑλληνικῶν κοινωνικῶν τάξεων εἶναι ἐπαρκῶς ἀκριβής, οὕτως ὥστε νὰ ἐξυπηρετοῦνται οἱ σκοποὶ τῆς παρούσης ἐρεῦνης.

4. ΤΑ ΠΡΟΚΥΨΑΝΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὰ συμπεράσματα τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δείκτου «κοινωνικῆς ἐπιλογῆς» παρουσιάζονται συνεπτικῶς εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα :

ΠΙΝΑΞ Ι

Ἡ Κοινωνικὴ τάξις καὶ τὸ γένον ὡς διαφοροποιοὶ παράγοντες εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν νέων εἰς τὴν Ἀνωτάτην Ἐκπαίδευσιν

(ἀνὰ 1.000 Ἑλληνοπαιδας)

Κοινωνικὴ Τάξις	Ἄρρενες Εἰσερχόμενοι εἰς τὰς Ἀνωτ. Σχολὰς	Θήλειαι Εἰσερχόμεναι εἰς τὰς Ἀνωτ. Σχολὰς	Σύνολον τῶν καὶ ἐκ τῶν δύο φύ- λων εἰσερχο- μένων εἰς τὰς Ἀνωτ. Σχολὰς
Ἐκ τῆς Ἀνωτέρας			
Ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα	926	493	711
Ἐπαγγ. Διοικήσεως καὶ Διεθνήσεως	728	428	579
Σύνολον	887	480	685
Ἐκ τῆς Μεσαίας			
Ἐπαγγ. ἀπασχολήσεως γραφείου	676	343	511
Ἐμποροὶ καὶ πωληταὶ	211	112	162
Σύνολον	324	168	254
Ἐκ τῆς Κατωτέρας			
Γεωργοὶ καὶ ἀλιεῖς	140	44	92
Ἐργάται, τεχνῖται	98	45	72
Σύνολον	121	45	83
Ἐκ τῶν λοιπῶν Κατηγοριῶν			
Συνταξιούχοι κλπ. μὴ ἐνεργοὶ ἐπαγγελματικῶς	140	61	101
Γενικὸν Σύνολον	174	76	126

Σημ. — Ἡ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις ἀφορᾷ ἐν προκειμένῳ μόνον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τὴν παρεχομένην ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων.

Ὁ πίναξ οὗτος δεικνύει εἰς ἀπολύτους ἀριθμούς πόσοι ἐκ τῶν 1000 Ἑλληνοπαίδων καὶ ἀναλυτικώτερον ἐκ τῶν 1000 ἀρρένων καὶ τῶν 1000 θηλέων ὠρισμένης κοινωνικῆς τάξεως, εἰσέρχονται εἰς τὰς ἀνωτάτας σχολὰς μας.

Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνωτέρω πίνακος δεικνύουν ὅτι εἰς τὴν γῶραν μας, ὡς συμβαίνει ἄλλωστε καὶ διεθνῶς, ὑφίσταται ἀνισότης μεταξύ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ὡς καὶ μεταξύ τῶν φύλων ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἐκπαιδεύσει. (Θὰ πρέπει πάντως νὰ σημειωθῇ ὅτι, ἐὰν ὁ ἀνωτέρω δείκτης «κοινωνικῆς ἐπιλογῆς» ἐφηρμόζετο καὶ ἐπὶ τῶν σημερινῶν δεδομένων, ἡ ἐν προκειμένῳ παρατηρουμένη ἀνισότης μεταξύ τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῶν φύλων θὰ ἐνεφανίζετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τι μειωμένη, λόγω τοῦ ἤδη, ἐπὶ ἐπταετίαν ἐφαρμοζομένου μέτρου τῆς δωρεᾶν παιδείας.

Α'. Ἡ ἄνισος συμμετοχὴ τῶν κοινωνικῶν τάξεων.

Ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἐκπαιδεύσει ἐκφράζεται ἐν προκειμένῳ μέσῳ τῶν ἐξῆς ἀριθμητικῶν διαφορῶν: Ἐκ τῶν 1000 Ἑλληνοπαίδων — ἀνεξαρτήτως φύλου — τῆς ἀνωτέρας τάξεως, τὰ 2/3 περίπου ἐγγράφονται εἰς μίαν ἐκ τῶν ἀνωτάτων σχολῶν μας· ἐκ τῶν 1000 Ἑλληνοπαίδων τῆς μεσαίας τάξεως τὸ 1/4 ἀκολουθεῖ ἀνωτάτας σπουδὰς ἐνῶ ἐκ τῶν 1000 νέων τῶν λαϊκωτέρων στρωμάτων μόλις τὸ 1/12 ἀκολουθεῖ τὴν ὁδὸν τὴν ὀδηγοῦσαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἀνωτάτου πτυχίου. Ἐὰν ληφθῇ δὲ ἐπὶ πλέον ὑπ' ἑξίν καὶ τὸ μέγεθος ἐκάστης κοινωνικῆς τάξεως, τότε τὸ ἄνισον τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καθίσταται ἀκόμη περισσότερον ἐκδηλον.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀνωτέρα τάξις ἀντιπροσωπεύει τὴν μικροτέραν μερίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ⁸, αὕτη τροφοδοτεῖ τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰς ὑπολοίπους ἀνωτάτας σχολὰς μὲ πολὺν περισσότερους νέους ἀπ' ὅ,τι ἡ μεσαία καὶ ἡ κατωτέρα τάξις. Ἀντιθέτως ἡ κατωτέρα τάξις παρ' ὅλον ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὴν πολυπληθεστέραν μερίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἀκολουθεῖ τὴν ἀντίστροφον τάσιν.

Ἡ ἄνισος συμμετοχὴ τῶν τριῶν κοινωνικῶν τάξεων εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν προκύπτει σαφῶς: ὅσον κατερχόμεθα τὴν ἑλληνικὴν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν τόσον μειοῦνται καὶ αἱ στατιστικαὶ πιθανότητες τῶν νέων νὰ ἀποκτήσουν ἀνωτάτην μόρφωσιν καὶ μέσῳ αὐτῆς νὰ βελτιώσουν τὴν κοινωνικὴν τῶν θέσιν. Ἡ γῶρα μας ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τοῦτο, τὴν γενικωτέραν ὑφίστα-

8. Βάσει τῶν στατιστικῶν δεδομένων προκύπτει ὅτι εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν ἀνήκει μόλις τὸ 5% τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶς ἀρρένων ἡλικίας 20 ἐτῶν καὶ ἄνω, εἰς τὴν μεσαίαν τὸ 13%, ἐνῶ εἰς τὴν κατωτέραν τὸ 80% (47% εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγροτῶν καὶ 33% εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐργατῶν). Πηγή: Δευγματοληπτικὴ ἐπεξεργασία τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ 1961, τεύχος III.

μένην εἰς τὰς δυτικοευρωπαϊκὰς χώρας καὶ τὰς Η.Π.Α. τάσιν τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἐκπαιδεύσει.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἐκπλήσσει ἐφ' ὅσον εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν οἱ γονεῖς ἔχουν ἰδιαίτερος ἰσχυρὰ κίνητρα διὰ νὰ μορφώσουν τὰ τέκνα των, ἰδίως δὲ τοὺς υἱοὺς των. Διὰ νὰ συνεχισθῇ ἡ οἰκογενειακὴ παράδοσις καὶ διὰ νὰ διατηρηθῇ καὶ εἰς τὴν ἐπομένῃ γενεᾷ τὸ οἰκογενειακὸν κῦρος ὁ υἱὸς (ἐκτὸς ἐὰν σταδιοδρομήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ εἰς τὸ ἐμπόριον) πρέπει ὅπωσδήποτε νὰ ἀποκτήσῃ δίπλωμα ἀνωτάτης σχολῆς. Τὸ ἔντονον ἐνδιαφέρον τῶν γονέων διὰ τὴν μορφωτικὴν πρόδοον τῶν τέκνων των, ὡς καὶ οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ πολιτιστικὴ βοήθεια, τὴν ὁποῖαν εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρέχουν εἰς αὐτὰ (καλὰ σχολεῖα, ἰδιαίτερα μαθήματα, ἀγορὰ βιβλίων κλπ.) ἐνθαρρύνουν ἀκόμη καὶ τὸ ὀλιγώτερον ταλαντοῦχον παιδί νὰ προωθηθῇ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον.

Β'. Ἡ ἀνισοσ συμμετοχὴ τῶν φύλων.

Ἡ ἀνισότης τῶν δύο φύλων ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἐκπαιδεύσει ἐμφανίζεται εἰς τὴν χώραν μας ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον ἀριθμητικὴν μορφήν : Ἐκ τῶν 1000 ἀρρένων (ἀνεξαρτήτως κοινωνικῆς τάξεως) περίπου τὸ 1/6 ἀκολουθοῦν ἀνωτάτας σπουδὰς· ἐκ τῶν 1000 θηλέων μόνον τὸ 1/14 περίπου πράττουν ὁμοίως. Μὲ ἄλλα λόγια εἰς τοὺς δύο Ἑλληνας τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικά μας Ἰδρύματα ἀναλογεῖ μία Ἑλληνίς, ἀκολουθοῦσα τὴν ἰδίαν ὁδόν.

Ἡ ἀνισοσ συμμετοχὴ τῶν δύο φύλων εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ἐμφανίζεται, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω καὶ ὡς θὰ ἀνέμενεν ἄλλωστὲ τις, εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας, ἄλλοτε εἰς μικρότερον καὶ ἄλλοτε εἰς μεγαλύτερον βαθμόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι γενικώτερον, ἐμφανίζεται δὲ τόσον εἰς τὰς ὑπολοίπους χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ὅσον καὶ εἰς τὰς Η.Π.Α. Ἡ γενικώτερα αὕτη τάσις ὀφείλεται μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὴν διάφορον στάσιν, τὴν ὁποῖαν διαμορφώνει ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ εὐρυτέρα κοινωνία — μὴδὲ τοῦ Σχολείου ἐξαιρουμένου—ἐναντι τῆς μελλοντικῆς σταδιοδρομίας τοῦ νέου καὶ τῆς νέας. Διὰ μὲν τὸν νέον—ἀκόμη καὶ τὸν ὀλιγώτερον ταλαντοῦχον—ἡ ἀπόκτησις ἀνωτάτου πτυχίου θεωρεῖται συχνάκις ἀπαραίτητος ἐξοπλισμὸς διὰ τὴν περαιτέρω ἐπαγγελματικὴν του πρόδοον, ἐνῶ διὰ τὴν νέαν, ἀκόμη καὶ τὴν ἰδιαίτερος προικισμένην, ὁ γάμος ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῆται ὅτι ἀποτελεῖ τὴν «φυσικὴν» τῆς σταδιοδρομίας. Ἐπομένως ἡ ἀπόκτησις ἀνωτάτου πτυχίου διὰ τὴν γυναῖκα δὲν θεωρῆται ὡς ἀπαραίτητος, ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν ὑπὸ τὴν ὁποῖαν θεωρεῖται διὰ τὸν ἄνδρα.

Γ'. Ἡ ἀνισοσ συμμετοχὴ τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῶν φύλων.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως μεταξὺ τῶν νέων καὶ τῶν νεανίδων ἐκάστης κοινωνικῆς τάξεως ὡς καὶ, εἰδικώτερον, ἐκάστης ἐπαγγελματικῆς ὁμάδος, προκύπτουν τὰ ἀκόλουθα ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος συμπεράσματα :

α) Ἡ ἀνισότης τῶν φύλων εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν.

Ἐκ τῶν 1000 ἀρρένων τῶν ὁποίων ὁ πατὴρ ἐξασκεῖ ἐλεύθερον ἐπάγγελμα ἢ κατέχει ὑψηλὴν διοικητικὴν θέσιν, σχεδὸν ὅλοι (οἱ 900) ἐγγράφονται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἢ εἰς μίαν ἐκ τῶν ὑπολοίπων Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἐνῶ ἐκ τῶν 1000 θηλέων τοῦ ἰδίου κοινωνικοῦ ἐπιπέδου, μόνον τὸ ἕμισυ ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν ὁδόν.

β) Ἡ ἀνισότης τῶν φύλων εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν.

Ἐκ τῶν 1000 ἀρρένων τῆς μεσαίας τάξεως, ἐξεταζομένης ἐν τῷ συνόλῳ τῆς (βλέπε πάντοτε πίνακα I), τὸ 1/3 περίπου ἀκολουθοῦν ἀνωτάτας σπουδὰς, ἐνῶ ἐκ τῶν 1000 θηλέων τῆς ἰδίας τάξεως μόνον τὸ 1/6 πράττουν ὁμοίως. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἡ ἐκπροσώπησις τῶν φύλων εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ἐκφράζεται διὰ τῆς ἀναλογίας: δύο ἄρρενες, ἐν θήλυ.

γ) Ἡ τάξις τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο ἐπαγγελματικῶν αὐτῶν ὁμάδων, τῶν συμπεριλαμβανομένων εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν προκύπτει ὅτι τὰ τέκνα τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν συναφῶν ἐπαγγελματιῶν ἔχουν σημαντικῶς ὀλιγοτέρας στατιστικὰς πιθανότητας ἀπὸ ὅτι τὰ τέκνα τῶν δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων νὰ παρακολουθήσουν ἀνωτάτας σπουδὰς.

Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ὅτι εἰς τοὺς 1000 υἱοὺς ὑπαλλήλων οἱ 700 ἐγγράφονται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἢ εἰς μίαν ἐκ τῶν ὑπολοίπων Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἐνῶ εἰς τοὺς 1000 υἱοὺς ἐμπόρων μόνον 200 προχωροῦν πρὸς ἀνωτάτας σπουδὰς. Ἡ τάξις αὕτη θὰ πρέπει νὰ ὑφείλεται εἰς τὸ ὅτι, ἐνῶ διὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ὑπαλλήλων, τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀκολουθήσουν τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ πατρὸς των, ἡ ἀπόκτησις ἐνὸς ἀνωτάτου πτυχίου ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν, διὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἐμπόρων τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ συνεχίσουν τὴν οἰκογενειακὴν ἐπιχείρησιν, ἡ ἀπόκτησις πανεπιστημιακοῦ πτυχίου ἀντιπροσωπεύει ἀπλῶς καὶ μόνον πρόσθετον πολυτέλειαν.

δ) Ἡ ἀνισότης τῶν φύλων εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις.

Αἱ κατώτεραι τάξεις, ὅπως ἀνεφέρθη καὶ προηγουμένως, εἶναι σαφῶς αἱ ὀλιγότερον προνομιούχοι ἀπὸ πλευρᾶς συμμετοχῆς τῶν νεαρῶν μελῶν των εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν. Ἐκ τῶν 1000 νέων λαϊκῆς προελεύσεως μόνον 120 ἀκολουθοῦν τὴν ὁδὸν τῆς ἀνωτάτης ἐκπαίδευσσεως, αἱ δὲ νέαι τοῦ ἰδίου κοινωνικοῦ ἐπιπέδου εὐρίσκονται εἰς ἀκόμη περισσότερον μειονεκτικὴν θέσιν. Ἐκ τῶν 1000 θηλέων μόνον 45 ἐγγράφονται εἰς τὰς Ἀνωτάτας Σχολὰς μας.

Παρατηρεῖται ἐν προκειμένῳ τὸ ἐξῆς ἀξιοσημεῖωτον: Ἐνῶ εἰς τὴν ἀνω-

τέραν και εις την μεσαίαν τάξιν ή ανισότης τών φύλων εν τή εκπαιδεύσει εκφράζεται δια τής αναλογίας ενός θήλεος έναντι δύο αρρένων εις τās κατωτέρας τάξεις αύτη εμφανίζεται ηύξημένη και εκφράζεται δια τής αναλογίας ενός θήλεος έναντι τριών αρρένων.

Εν γενικαῖς γραμμαῖς προκύπτει οτι αἱ νέαι τών κατωτέρων τάξεων έχουν σαφώς ὀλιγωτέρας πιθανότητας ἀπὸ τās νέας τής ἀνωτέρας και τής μεσαίας τάξεως νὰ ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ τής ἀνωτάτης εκπαιδεύσεως. Ἐπὶ πλέον δὲ ή θέσις των, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀρρενας τής τάξεώς των, εἶναι ἀκόμη περισσότερο μειονεκτικὴ ἀπὸ ὅ,τι ή θέσις τών νεανίδων τών ὑπολοίπων τάξεων.

Εἰς παρόμοιον περίπου συμπέρασμα κατέληξε και ὁ Bourdieu εις τὴν μελέτην του δια τὴν ἀνισότητα ἐν τή εκπαιδεύσει εις τὴν Γαλλίαν. Ὅπως ἀναφέρει («ἐὰν γενικῶς αἱ νέαι έχουν κατὰ τι περισσοτέρας τών ὀκτὼ πιθανοτήτων εις τās 100 νὰ προχωρήσουν εις ἀνωτάτας σπουδὰς, ἐνῶ οἱ νέοι έχουν 10 πιθανότητας εις τās 100, ή διαφοροποιήσις αύτη εκτείνεται εις τās κατωτέρας βαθμίδας τής κοινωνικῆς ἱεραρχίας, ἐνῶ ἀντιθέτως εις τās ὑψηλοτέρας τείνει νὰ σμικρυνθῇ ή και νὰ ἐκλείψη παντελῶς»⁹).

Παρατηροῦμεν οτι ἀκόμη και εις χώρας περισσότερο τεχνικῶς προηγμένες και ἐκσυγχρονισμένες ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας, ή ἀνισότης ἐν τή εκπαιδεύσει μεταξὺ τών φύλων εμφανίζεται ηύξημένη εις τās κατωτέρας τάξεις. Δὲν εκπλήσσει ἐπομένως τὸ παρὸν εὔρημα, τὸ ὅποιον δίδει λαβὴν εις τὴν διατύπωσιν τής ἀκολουθου εἰκασίας : Ὅσον ὀλιγώτερον ἐκβιομηχανοποιημένη εἶναι μία κοινωνία και ὅσον περισσότερο παραδοσιακῶς καθωρισμένος ὁ ρόλος τής γυναικὸς τόσον μεγαλυτέρα και ή εκπαιδευτικὴ ἀνισότης μεταξὺ τών δύο φύλων, ἰδίως δὲ εις τὰ κατώτερα στρώματα, εις τὰ ὅποια κατὰ τās παραδεδομένας ἀντιλήψεις ή γυναῖκα δὲν θεωρεῖται ἀξία ἀνωτάτης μορφώσεως (ή ὀρθότης τής εἰκασίας ταύτης ἀποδεικνύεται ἐν μέρει βάσει τών ἀνωτέρω εκτεθέντων ἑλληνικῶν δεδομένων).

ε) Αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τής ἐργατικῆς και τής ἀγροτικῆς τάξεως.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονός οτι ή εκπαιδευτικὴ ἀνισότης εμφανίζεται ἐντονωτέρα μεταξὺ τών δύο φύλων εις τὴν ἀγροτικὴν τάξιν, ἀπὸ ὅ,τι εις τὴν ἐργατικὴν¹⁰. Τοῦτο ἐνισχύει τὴν ἀνωτέρω εἰκασίαν, διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ή στάσις τών ἀγροτῶν έναντι τής εκπαιδεύσεως τής γυναικὸς εἶναι περισσότερο συντηρητικὴ ἀπὸ ὅ,τι ή ἀντίστοιχος στάσις τών ἐργατῶν.

9. Ἐνθ ἀνωτ. σ. 19.

10. Εἰς τὴν ἀγροτικὴν τάξιν ή ἀνισότης εκφράζεται δια τής αναλογίας ενός θήλεος έναντι τριών αρρένων, ἐνῶ εις τὴν ἐργατικὴν παραμένει ἐνός έναντι δύο.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως μεταξύ τῶν νέων ἐργατικῆς προελεύσεως καὶ τῶν νέων ἀγροτικῆς προελεύσεως προέκυψε τὸ ἀκόλουθον ἐνδιαφέρον συμπέρασμα : Τὸ ὅτι ἐνῶ ἐκ τῶν 1000 υἱῶν ἐργατῶν μόνον 98 παρακολουθοῦν ἀνωτάτας σπουδάς, ἐκ τῶν 1000 υἱῶν ἀγροτῶν περισσότεροι, ἤτοι 140, ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν ὁδόν ¹¹, παρ' ὅλον ὅτι δι' αὐτοὺς ἡ φοίτησις εἰς ἀνωτάτην σχολὴν συνεπάγεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ γεωγραφικὴν μετακίνησιν. Τὸ ἀνωτέρω πόρισμα ὀδηγεῖ εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀκολουθοῦσας εἰκασίας : Εἰς τὴν χώραν μας, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἀγρόται γονεῖς ἔχουν ἰσχυρότερα κίνητρα ἀπὸ ὅ,τι οἱ γονεῖς οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν διὰ νὰ προωθοῦν τοὺς υἱοὺς των πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ ἀγροτικαὶ οἰκογένειαι δίδουν μεγαλύτεραν σημασίαν εἰς τὴν ἀνωτάτην μόρφωσιν τῶν ἀρρένων κυρίως μελῶν των ἀπὸ ὅ,τι αἱ ἐργατικαὶ οἰκογένειαι διὰ τρεῖς κυρίως λόγους :

Π ρ ὠ τ ο ν, εἰς τὴν κλειστὴν καὶ περὶωρισμένην κοινωνίαν τοῦ χωριοῦ ὁ διδάσκαλος, ὁ ἰατρός, ὁ φαρμακοποιὸς καὶ ὁ εἰρηνοδίκης ἀπολαμβάνουν ὑψηλὸν κοινωνικὸν γόητρον, καὶ οὕτω ἀποτελοῦν διὰ τοὺς κατοικοὺς τὸ κατ' ἐξοχὴν ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων εἶναι ἀγροτικῆς προελεύσεως. Δ ε ὑ τ ε ρ ο ν, οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου μὴ ὄντες ἐν συνεχῇ ἐπαφῇ μετὰ τῆς ἀστικῆς πραγματικότητος τείνουν νὰ ὑπερεκτιμοῦν τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀπολαυὰς ἐνὸς ἀνωτάτου πτυχίου. Τείνουν δηλαδὴ νὰ ὑποτιμοῦν τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας συναντοῦν οἱ κάτοχοι ἀνωτάτου πτυχίου κατὰ τὴν περαιτέρω ἐπαγγελματικὴν των σταδιοδρομίαν. Καὶ τ ρ ί τ ο ν, οἱ Ἕλληνες ἀγρόται δὲν εἶναι κατὰ τὰ φαινόμενα ἰδιαίτερος ἰκανοποιημένοι ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των, ὅπως δεικνύουν ἄλλωστε καὶ αἱ στατιστικαὶ τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἀγροτῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπομένως εὐλόγως δύναται νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι, ἐν τῷ συνόλῳ, δὲν ἐπηρεάζουν τὰ τέκνα των νὰ συνεχίσουν τὸν ἰδικὸν των τρόπον ζωῆς, ἀντιθέτως ἔχουν ἰσχυρότατα κίνητρα διὰ νὰ τὰ ἀποτρέπουν καὶ νὰ τὰ στρέφουν, εἰ δυνατόν, πρὸς ἐντελεῶς διάφορον κατεύθυνσιν, συνήθως δὲ τὴν τῆς ἐπιστήμης.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, οἱ γονεῖς τῆς ἐργατικῆς, ἀστικοποιημένης κυρίως, τάξεως ἔχουν ἀσθενέστερα κίνητρα ἀπὸ ὅ,τι οἱ γονεῖς τῆς ἀγροτικῆς τάξεως διὰ νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς υἱοὺς των πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν ἀνωτάτων σπουδῶν. Καὶ τοῦτο διότι ἀντιμετωπίζουν ρεαλιστικώτερον τὰς πιθανότητας κοινωνικῆς ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας ἔχει εἰς τὴν χώραν μας ὁ «πτυχιούχος» καὶ διότι εἶναι περισσότερον ἰκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν τύχην των : τὸ εἰσόδημά των εἶναι ὑψηλότερον τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ἐκ παραλλήλου εὐρίσκονται πολὺ πλησιέστερον πρὸς τὰς πηγὰς τῆς ψυχαγωγίας ἀπὸ ὅ,τι οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου.

11. Ἡ παρατηρηθεῖσα διαφορὰ ὑπελογίσθη ὅτι εἶναι στατιστικῶς σημαντικὴ «διὰ τὸ 95% τῶν ἐξεταζομένων περιπτώσεων».

Διατί νά σπουδάσῃ ὁ υἱὸς των, ἐάν ὡς ἐργάτης ἢ ὡς μικρὸς τεχνίτης εἶναι εἰς θέσιν «νά ζῆ καλά» καὶ νά ἀπολαμβάνῃ τὰ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ τῆς μεγαλοπόλεως;

Αἱ ἀνωτέρω εἰκασίαι, διότι βεβαίως περὶ εἰκασιῶν πρόκειται, θὰ πρέπει νά ἐλεγχθοῦν καὶ ἐμπειρικῶς βάσει εἰδικῶν ἐρευνῶν, σχετικῶς μέτην στάσιν τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν ἐναντι τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως. Ἐάν ἡ ἀρχικῶς διατυπωθεῖσα εἰκασία εἶναι πράγματι ὀρθή, τότε αἱ ἐρευναι αὐταὶ θὰ πρέπει νά ἀποδείξουν ὅτι μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ἀγροτῶν συναντῶνται περισσότεραι οἰκογένειαι εὐνοῦσαι τὴν ἐκπαίδευσιν ἀπὸ ὅ,τι μεταξύ τῶν ἐργατῶν.